

17e jaargang

nummer 7

juli 1981

DAAD
EN
GEDACHTE

**orgaan gewijd aan de problemen
van de zelfstandige arbeidersstrijd**

*Bij elke bijzondere handeling
gaat het denken aan het doen
vooraf. Bij het handelen van
klassen of massa's blijkt de
betekenis van het handelen
pas achteraf. Hier gaat de
daad vooraf aan het begrip.*

Theo Maassen

DAAD EN GEDACHTE

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

Geen vaste abonnementsprijs

De uitgave zal worden bekostigd uit *vrijwillige bijdragen*

Red. en adm.: Schouw 48-11, Lelystad
Postgiro 307695

I S B E D R I J F S B E Z E T T I N G N U W A T A N D E R S D A N B E D R I J F S B E Z E T T I N G I N H E T V E R L E D E N ?

Telkens wanneer er in de jaren '30 in Nederland sprake was van een bedrijfsbezetting - door de nageljongens van de Schiedamse werf Wilton-Feijenoord bijvoorbeeld, of door de arbeidsters van het textielbedrijf Bendien in Almelo, om er maar enkele te noemen - werd daaraan door de kranten ruimschoots aandacht besteed en leidde dat tot felle reakties. In de "Haagsche Courant" betoogde een gezaghebbend liberaal jurist als mr. A.C. Josephus Jitta dat daarmee een der grondslagen van de huidige samenleving werd aangetast, aangezien de bedrijfsbezetting een schending van de private eigendom betekende. In "Het Volk" en de overige dagbladen die destijds werden uitgegeven door de met de sociaaldemokratie verbonden "Arbeiderspers" keerde Henri Polak zich tegen de bewuste strijdtaktiek met vrijwel dezelfde argumenten. Het wapen der bedrijfsbezetting mocht volgens hem niet worden gehanteerd en wel om deze reden, dat het in strijd was met de wet:

"Indien wij de bestaande wetten niet zouden eerbiedigen zouden wij de grondslagen van de democratische staat ondermijnen en hem onvermijdelijk ten val brengen, want als de wetten niet worden geëerbiedigd stort het staatsbestel ineen. Eén van de fundamenteën van de tegenwoordige samenleving nu is het privaat-bezit en de wet is dientengevolge gericht op erkenning, bescherming en handhaving daarvan."

De gezaghebbende "Nieuwe Rotterdamse Courant" liet soortgelijke geluiden horen en "De Telegraaf" schreef op 28 mei 1936:

"Het is niet verwonderlijk, dat in vele kringen deze nieuwe taktiek niet zonder ongerustheid wordt gadeslagen en men zich afvraagt waar het heen zal moeten indien deze methode op ruime schaal toepassing zou vinden. De snelheid waarmee dank zij de nieuwe taktiek aan verscheidene arbeiderseisen is voldaan kan

wel niet anders dan tot navolging opwekken."

Ook terstond na de tweede wereldoorlog, alsmede nog lang daarna vormden bedrijfsbezettingen voor de dagbladen belangrijk nieuws. Zo was het (o.a.) toen in november 1947 de meelfabriek "Holland" werd bezet, zo was het in juni 1950 bij de bezetting van het bedrijf Efa-Produka, in mei 1952 bij de bezetting van de Vredesteinfabriek en in oktober van hetzelfde jaar toen er sprake was van een 'sitdownstaking' bij Cromhoff-Ter Kuile. Ook de bedrijfsbezettingen bij Wilton en bij de gieterij Van Mechelen in Bergen op Zoom, respectievelijk in mei en juli 1953, lieten hun sporen na in de kolommen van de kranten. Zo is het gebleven tot in de jaren '70, jaren waarin de bezetting van de Enka in Breda, de USFA in Helmond en diverse andere bedrijven vielen. Niettemin voltrok zich in deze periode van dertig jaar sinds de "bevrijding" een eerste verandering.

Voor zover er na de oorlog nog af en toe fel gereageerd werd omdat bedrijfsbezettingen een schending van het private eigendomsrecht betekenden, werden dergelijke reacties al vrij snel hoe langer hoe zeldzamer. Hoe verder in de eeuw, hoe meer het er de schijn van had, dat er tegen bedrijfsbezettingen heel anders werd aangekeken dan in het begin, dat wil zeggen in de jaren '20 en '30. Weliswaar werd soms met behulp van de sterke arm aan bedrijfsbezettingen een einde gemaakt, maar dat gebeurde in 't buitenland vaker dan in Nederland en vormde ook daarginds minder de regel dan wel de uitzondering.

Een tweede verandering deed zich voor in de jaren na '75: bedrijfsbezettingen werden door de media nog wel vermeld, maar hoe langer hoe meer slechts terloops, of in elk geval als een verschijnsel dat weinig abnormaal en derhalve geen uitvoerige beschrijving waard is. Bedrijfsbezettingen en vooral zulke waarmee beoogd wordt personeelsinkrimping of totale stopzetting van de produktie te voorkomen, zijn er tegenwoordig aan de lopende band. Men kijkt eerder verbaasd op wanneer zij *niet* dan wanneer zij *wél* plaats vinden en er verschijnen nauwelijks of geen verontwaardigde beschouwingen indien - zoals onlangs nog aan de direktie van de Amsterdamse Fordfabriek overkwam - de bezetters de bedrijfsleiding voor de duur van de bezetting de toegang tot het bedrijfsterrein weigeren. Toen in Frankrijk voor het eerst een fabrieksdirekteur tijdens zo'n bedrijfsbezetting in z'n eigen kantoor gegijzeld werd, was dat 'nieuws' dat geen enkele krant zich liet ontgaan. Sindsdien is het daar en elders zo vaak voorgekomen, dat er niet alleen geen journalist, maar ook geen brave burger meer is, die er koud of warm van wordt.

Moet uit dit alles nu worden afgeleid, dat bedrijfsbezettingen thans een andere, onschuldiger, betekenis hebben dan in het verleden? Naar onze opvatting allerminst. Het is nog altijd zo, dat een bedrijfsbezetting in strijd is met de bestaande eigendomsverhoudingen, om het even of het daarbij om partikuliere dan wel om staatseigendom gaat. Het is nog altijd zo, dat een bedrijfsbezetting in strijd is met de wetten, die op deze eigendomsverhoudingen berusten en ze garanderen. Er is al evenmin iets veranderd aan het - destijds door Henri Polak gekonstateerde - feit, dat "de bedrijfsbezetting niet kan behoren tot de middelen waarmee een vakvereniging haar taak vervult".

Om met dit laatste even te beginnen: het kan er - in het bijzonder na de Enka-Bezetting - de schijn van hebben alsof de vakbeweging van nu er op dit punt andere opvattingen op na houdt dan die van vóór de oorlog. Maar

de schijn bedriegt. De Enka-bezetting die door de vakbeweging werd georganiseerd, behoort tot de uitzonderingen waardoor, zoals 't spreekwoord wil, de regel wordt bevestigd. Zij werd, wij hebben daar vroeger al eens op gewezen, door de vakbeweging ook alleen maar op touw gezet om erger, dat wil zeggen: een bezetting van onderop door de arbeiders zelf, te verijdelen en er is nadien door de vakbondsleiding nadrukkelijk verklaard, dat deze bezetting ook als een uitzonderingsgeval beschouwd diende te worden. En wat voor de Enka-bezetting geldt, dat geldt al evenzeer voor een enkele door de vakbonden op touw gezette (of oogluikend getolereerde) bedrijfsbezetting zoals bijvoorbeeld die van de Franse horlogefabriek LIP in Besancon.

Wat de onwettigheid der bedrijfsbezetting aangaat, wat het feit betreft dat zij nog steeds onverminderd de fundamenteën der bestaande maatschappij aantast: de veelvuldigheid waarin zij voorkomt heeft ertoe geleid dat dit aspect voor het bewustzijn aan betekenis heeft ingeboet, voor het bewustzijn van diegenen, die er zich aanvankelijk rekenschap van gaven, maar die met het verschijnsel dermate vertrouwd zijn geraakt, dat zij zijn afgestompt voor het gevaar dat daarvan voor hun samenleving dreigt.

Voor *hun* samenleving, zeggen wij. Want zij die een bedrijfsbezetting uitvoeren, de arbeiders, wier samenleving dit *niet* is, die hebben er zich nooit rekenschap van gegeven, ook in het begin niet, dat zij met dergelijke akties de bestaande orde met haar gegeven verhoudingen ondermijnden. De arbeiders hebben niet naar het wapen van de bedrijfsbezetting gegrepen omdat zij lak aan de partikuliere eigendom hadden of de kapitalistische maatschappij ineën wilden laten storten. Zij bezetten, zowel voorheen als nu, de bedrijven omdat de omstandigheden waaronder zij hun strijd moeten voeren hen tot een dergelijk optreden dwingen.

Er zijn in de loop van de decennia vele redenen geweest waarom de arbeiders bedrijfsbezetting toepasten. Zij wilden voorkomen dat, wat bij een 'klassieke' staking mogelijk zou zijn geweest, hun plaatsen door onderkruipers werden ingenomen; zij wilden met hun aanwezigheid ontmanteling van de fabriek voorkomen; zij wilden door een voortdurend nauw contact met elkaar hun onderlinge eenheid versterken, enz.

Arbeiders die het bedrijf bezetten waar zij werkten, hebben er in dat geval nooit bij stilgestaan, dat het bewuste bedrijf niet *hun* bedrijf was, dat zij iets onwettigs deden, dat zij de heiligste grondslag van de samenleving aantastten, dat zij in feite de kapitalistische maatschappij uit de voegen lichtten. Arbeiders die bedrijfsleiders of direktoren van een bezette fabriek de toegang weigerden, dan wel in hun kantoren gevangen hielden, deden dat zonder zich ervan bewust te zijn dat zij op die manier in de plaats van het bestaande recht van de burgerlijke maatschappij een ander recht, een nieuw recht, *hun* recht stelden. En zij waren er zich eerst recht volslagen onbewust van, dat zij aldus doende en in toenemend aantal keren het bestaande burgerlijke recht ondersteboven werpende, het in feite krachteloos maakten.

Bij een bedrijfsbezetting (zo een als die van de Enka uitgezonderd) laten de arbeiders de behartiging van hun belangen niet meer over aan hun zogenaamde 'vertegenwoordigers'. Ze treden *zél*f aktief handelend op, doppen hun eigen boontjes. Dat houdt in dat er bij een bedrijfsbezetting, niet slechts sprake is van een doorbreking van het kapitalistische eigendomsrecht, maar tevens van de kapitalistische hiërarchie, van het gebruikelijke patroon, waarin ze geleiden zijn, de pionnen die geschoven worden door een apparaat, dat in het leven is geroepen om hen in toom te houden.

Een bedrijfsbezetting is een beweging van de arbeiders die de zogenaamde arbeidersbeweging over het hoofd groeit.

De bedrijfsbezetting is een beweging waartoe de betrokken arbeiders zich gedwongen voelen. Het is géén beweging die zij ondernemen omdat zij zich zo zelfbewust voelen. 't Is een beweging waardoor zij zelfbewust worden.

Iedere bedrijfsbezetting betekent dat er tijdelijk binnen de bestaande samenleving een klein stukje van een ándere samenleving wordt gereali-seerd: een samenleving waarbinnen ándere rechtsverhoudingen en andere ge-zagsstructuren, alsmede andere machtsverhoudingen bestaan.

Of het bij een dergelijke aktie om een klein dan wel om een wat gro-ter stukje van een andere samenleving gaat, hangt af van allerlei omstan-digheden, maar is in generlei opzicht afhankelijk van de wil of van 't be-wustzijn der betrokken arbeiders, in eerste instantie al evenmin van de duur van hun optreden of hun aantal. Wanneer in een kleine fabriek de be-zetters de aanwezige grondstoffen of eindprodukten konfiskeren, de produk-tie in stand houden als enige mogelijkheid om - bij gebrek aan stakings-uitkeringen - het levensonderhoud van zichzelf en hun gezinnen te verzeke-ren, dan wordt in zo'n geval een groter stuk van een andere samenleving verwezenlijkt, dan in het geval dat een grootbedrijf met duizenden arbei-ders wordt bezet, die voor 't overige het heilig eigendomsrecht van grond-stoffen of halffabrikaten volledig respekteren.

Wij spraken zopas over arbeiders of arbeidsters die zich van de in een door hen bezette fabriek aanwezige materialen bedienen om hun aktie te financieren. Van iets dergelijks is in 1972 in Engeland sprake geweest in een schoenfabriek te Fakenham; er is ons een tweede geval bekend uit Qua-regnon in de Belgische Borinage; er is daarnaast - zoals iedereen weet - het geval van de horlogefabriek LIP. Maar in geen van die gevallen handel-den de arbeiders en arbeidsters zoals zij deden omdat zij een andere pro-duk-tiewijze in de plaats wilden stellen van de kapitalistische. Voor zover zij al over de mogelijkheid van een ándere produktiewijze heb-ben nagedacht, niet vóór hun optreden maar erna en als *gevolg* daarvan. Maar een optreden als wij hier schilderen is uiteraard pas dán mogelijk wanneer her respekt voor de private eigendom aanzienlijk is verzwakt.

Een dergelijke verzwakking is het resultaat van de maatschappelijke ontwikkeling, zoals omgekeerd de verzwakking van dat respekt niet zonder resultaat blijft voor de maatschappelijke ontwikkeling. Die ontwikkeling brengt veranderingen mee en één van die veranderingen is de hierboven eer-der genoemde aanvaarding van de bedrijfsbezetting als een normale zaak, als een verschijnsel waarvan men niet meer opkijkt, dat men niet meer di-rekt als een angel in 't kapitalistische vlees voelt, ofschoon het wel de-gelijk en nog steeds een dergelijke angel is.

Waarmee men te maken heeft is een doorbreking van de tot dusver be-staande burgerlijke rechtshorizon. Achter die horizon doemt een andere sa-menleving op. Maar het is niet de strijd voor een ideaal waardoor zij na-derbij wordt gebracht. Het zijn de praktische eisen zoals een belangen-strijd die stelt, waardoor verhoudingen worden geschapen die met oude vor-men en normen spotten en deze ondergraven. Zo is het burgerlijk recht zelf tot stand gekomen, zo kan men het, als men tot waarneming bereid is, lang-zaam zien verdwijnen.

=====

D i s k u s s i e

I D E O L O G I E E N V A L L E N N I E T U I T D E H E M E L

Onder bovenstaande titel stond er in het juni-nummer van "Daad en Gedachte" een verslag van een internationale diskussie welke tijdens de Paasdagen te Osnabrück in West-Duitsland is gehouden. Blijkens het verslag was een deel der diskussie gewijd aan de vraag of in de staatskapitalistische landen (Rusland en satellieten, China, Cuba) de machthebbers zich er van bewust zijn, dat zij een heersende klasse vormen of dat zij werkelijk het maatschappelijk systeem in hun land voor socialistisch houden en er derhalve van uitgaan, dat het ongestoord funktioneren van dat systeem en ook een steeds hogere produktiviteit het belang van de arbeidersklasse dient.

Eén der Duitse deelnemers aan de diskussie was van mening dat het laatste het geval was en het verslag wekt de indruk, dat de deelnemers aan het gesprek het overwegend met hem eens waren.

Natuurlijk had de Duitser wel argumenten voor zijn standpunt. Ik zal die hier in het kort weergeven:

1. Er is geen sprake van bewust bedrog, maar van een ideologie. Zo zijn ook de maatschappelijke verhoudingen hier in het westen niet het gevolg van doortrapte *slechtheid* der kapitalisten. Een ideologie ontstaat uit de maatschappelijke verhoudingen en ontwikkelingen.
2. Een ideologie is die totaliteit van bewustzijnsvormen en instelling van een maatschappelijke klasse, die nauw verband houdt met haar positie en met haar afkomst.
3. De afkomst van de heersende klasse is in b.v. de DDR een andere dan die van de heersende klasse in 't westen. Een deel van de kapitalistenklasse in de DDR is na 1945 door de Russen geïnstalleerd en van proletarische afkomst. Bezie men de manier waarop de heersende klasse zichzelf aanvult, dan valt op dat daarbij niet geboorte, opvoeding en/of bezit een rol spelen, maar de instelling ten opzichte van de heersende staatsdoktrine, zodat ook zonen van de arbeidersklasse in de heersende klasse kunnen opklimmen, mits zij maar blijk geven van "de goede instelling". Het is die "toegankelijkheid" van de heersende klasse voor leden van de arbeidersklasse, die ertoe bijdraagt dat er in het bewustzijn van die heersende klasse sprake is van een "socialistische" werkelijkheid.
4. Een belangrijk deel van de heersende klasse in de DDR is slachtoffer van het fascisme geweest. Als gevolg daarvan wordt haar bewustzijn gekenmerkt door een scherpe tegenstelling tot het fascisme en dientengevolge tot het kapitalisme dat de voedingsbodem ervan vormt. Men voelt zichzelf anti-kapitalistisch omdat men anti-fascistisch was.
5. Het geloof van de heersende klasse in de DDR aan het "socialistisch" karakter van haar samenleving maakt dat zij niet aarzelt om iedere vorm van verzet tegen haar heerschappij en de bestaande verhoudingen onmiddellijk neer te slaan. Zou het anders zijn, zou zij, vanwege haar "bedrog" een kwaad geweten hebben, dan zou zij bepaald minder vast in het zadel zitten.

6. Een andere Duitse deelnemer aan de discussie merkte nog op dat de heersende klasse in de DDR zich er *niet* van bewust is een heersende klasse te zijn. Volgens hem is zij zich er *wel* van bewust dat zij een dominerende positie heeft en dat dit past in haar ideologie. Het zou in overeenstemming zijn met haar opvattingen omtrent de noodzakelijkheid van een voorhoede, die zowel op weg *naar* als *in* het "socialisme" de massa's dient te leiden, een voorhoede, die zich, hetzij als partij, hetzij als bureaucratie, met de massa's identificeert en dientengevolge de werkelijke tegenstelling tussen haar en de massa niet waarneemt en ook niet *kán* waarnemen.

- o -

Zo op het eerste gezicht schijnt er heel wat voor het standpunt van deze Duitsers en blijkbaar van het merendeel van de deelnemers aan het gesprek te zeggen. Bij nadere beschouwing echter blijkt - volgens mij dan - er aan de gebrachte bewijsvoering voor de juistheid van hun standpunt nog wel iets te schorten. Gemakshalve zal ik bij de bestrijding van hun argumenten zoveel mogelijk de nummering die ik aan hun argumenten heb gegeven aanhouden.

1. Natuurlijk wijt ook ik niet alle kwaad in deze kapitalistische maatschappij aan de *slechtheid* der kapitalisten. Dat het kwaad er is en ook was (denken we alleen maar aan het droevige lot van de arbeiders in de vorige eeuw en dan vooral ook aan dat van hun kinderen, die vaak reeds op zesjarige leeftijd de mijnen en fabrieken in moesten) valt natuurlijk niet te ontkennen. Maar dat bij het bewoonbaar maken van het kapitalisme het lot van de proletariërs iets dragelijker werd, was nu ook weer niet te wijten aan de *goedheid* der kapitalisten, of aan hun ideologie van vrijheid, gelijkheid en broederschap, die zij reeds vóórdat de burgerlijke omwenteling plaatsvond, hadden ontwikkeld. Neen, bij het produceren van meerwaarde spelen ideologieën geen rol, niet bij de democratisch-kapitalistische machthebbers en niet bij de staatskapitalistische. Dat het kapitalisme bewoonbaar werd gemaakt hebben de arbeiders alleen te danken aan het feit, dat de bourgeoisie er achter was gekomen dat goed geschoolde, goed gevoedde en goed uitgeruste arbeiders veel meer kunnen produceren dan verpauperde arbeiders. En natuurlijk is een kapitalist niet slechter dan een arbeider. Maar hij verkeert wel in de positie dat hij de produktiemiddelen bezit en een arbeider niets anders dan zijn arbeidskracht, die hij noodgedwongen aan de ondernemer moet verkopen. En ik ben er vast van overtuigd, dat die kapitalist zich daar zéér goed van bewust is en dat hij ook drommels goed weet, dat hij tot een andere, tot de heersende klasse behoort.

Het is vanzelfsprekend dat een ideologie ontstaat uit de maatschappelijke verhoudingen en ontwikkelingen. Ze komt inderdaad niet uit de hemel vallen. Maar er is daar in Osnabrück blijkbaar vergeten, dat de ideologie van de heersende klassen in Rusland en de andere Oostblokstaten is ontstaan in het Rusland van vóór 1917. Voorts heeft men er niet bij stilgestaan, dat die ideologie aan de andere Oostblokstaten is opgelegd onder dwang van het Russische leger.

2. Wat bedoeld wordt met een ideologie die totaliteit is van bewustzijnsvormen en instelling van een maatschappelijke klasse, die nauw verband houdt met haar afkomst, is me niet helemaal duidelijk. Wat wil hiermee

worden beweerd? Dat de ideologie nauw verband houdt met de maatschappelijke klasse waaruit haar aanhangers voortkomen? Dat klopt dan wel, want die bolsjewistische ideologie heeft zich ontwikkeld *niet* in proletariërshoofden, maar in de hoofden van lieden, die voortkwamen uit de bourgeoisieklasse. Want men zal Lenin c.s. toch geen proletarische afkomst willen toedichten.

3. Ik geloof dat we hier de sleutel hebben tot het vorige punt, want in dit punt wordt gesteld, dat een groot deel van de heersende klasse in Oost-Duitsland van proletarische afkomst is. 't Komt me voor dat men de verklaring van het ontstaan van de bolsjewistische ideologie heeft afgestemd op de Oost-Duitse verhoudingen en daarbij vergeet, dat die ideologie niet in Oost-Duitsland is ontstaan, maar in het Rusland van vóór 1917. En wat zegt het verder nu helemaal, dat die machthebbers grotendeels afkomstig zijn uit de proletarische klasse? Hoe lang was het geleden, dat Ulbricht zijn schrijnwerkersgereedschap gebruikte? Toch zeker vele tientallen jaren. En dat zal grotendeels voor de andere machthebbers ook gegolden hebben. En dan nog: een Amerikaanse miljonair, die bijvoorbeeld uit een proletariërsgezin afkomstig is, denkt en voelt en handelt *niet* als een proletariër, maar als kapitalist. Reeds Marx wist ons al te vertellen, dat het *maatschappelijk zijn het bewustzijn bepaalt*.

Zeker is het waar, dat de heersende klassen in de staatskapitalistische landen hun aanvulling ook uit de arbeidersklasse halen, als ze maar de "goede instelling" hebben. Maar, zo zou ik willen vragen, gaan de zonen en dochters van de heren machthebbers dan soms de fabrieken in als proletariërs? Wie het een en ander over de verhoudingen in die landen gelezen heeft weet wel beter. Die weet, dat de vrouwen en kinderen van de heersende klasse bourgeois geworden zijn en zich ook als zodanig gedragen. Voorts bestaat ook hier in 't westen wel de mogelijkheid voor sommige arbeiderskinderen op te klimmen in de klasse der bourgeoisie. Ook zij moeten dan de "goede instelling" hebben. Wat dat betreft is er weinig verschil.

4. Met dit punt ben ik het al helemaal oneens. Hier wordt gezegd, dat het kapitalisme de voedingsbodem is van het fascisme. Wat verstaat men dan wel onder fascisme? Alleen 't nazisme van Hitler? Ik ben van mening dat elk regiem, dat gebaseerd is op terreur en marteling, fascistisch is. Ik heb er dan ook geen enkele moeite mee om de vroegere regeringen van Spanje en Portugal maar ook de huidige regeringen van bijvoorbeeld Chili, Argentinië, El Salvador, Zuid-Afrika, enz., fascistisch te noemen. En dan vergeet ik nog, dat ik ook het Stalinbewind een fascistisch bewind noem, dat zich in niets onderscheidde van het naziregim, of het moest de naar voren gebrachte ideologie in de respectievelijke landen zijn. Maar ideologieën bepalen niet het handelen van machthebbers. Als het al waar is, dat die anti-fascistische machthebbers van heden in de DDR (en andere Oostblokstaten) zich socialist voelen omdat ze anti-fascist waren, dan moeten ze toch wel de fascisten als anti-socialisten zien. Dat heeft de machthebbers in die landen en vooral in de DDR niet belet om gebruik te maken van vele fascistische anti-socialisten en hen dankbaar in hun rijen op te nemen. En dat anti-fascisme belette de huidige machthebbers ook niet om in het verleden met de nazi's samen te werken bij een verkeersstaking in Berlijn in 1932. Ook was

het geen beletsel om in 't orgaan van de Derde Internationale, de Rundschau van juli 1936, een oproep van de Italiaanse C.P. aan de Italiaanse fascistten te publiceren. In deze oproep werd een beroep op de Italiaanse fascistten gedaan om samen te werken met de Italiaanse kommunistten *terwille van de redding van volk en vaderland*. Ik vraag me dan wel verwonderd af hoe het dan wel zit met dat "socialistisch" en "anti-fascistisch" gevoel van deze machthebbers.

5. Dat de heersende klasse in de DDR (en dat geldt natuurlijk ook voor de andere staatskapitalistische landen) elk verzet tegen haar heerschappij en de bestaande verhoudingen onmiddellijk zonder aarzelen neerslaat wordt hier verklaard uit het geloof van de machthebbers aan het socialistisch karakter van hun samenleving. Er wordt dan nog aan toegevoegd, dat wanneer het anders zou zijn en de machthebbers vanwege hun "bedrog" een kwaad geweten zouden hebben, zij niet zo vast in het zadel zouden zitten. Hier heeft men een *kleinigheid* vergeten en wel, dat in vrijwel alle Oostbloklanden de machthebbers helemaal niet zo vast in het zadel zitten, doch slechts de macht kunnen uitoefenen bij de gratie van de tanks van BIG BROTHER Rusland. Wist men daar in Osnabrück niet, dat het bolsjewistisch regiem in Oost-Duitsland in juni 1953 zou zijn weggevaagd als de Russische tanks niet te hulp waren gekomen? Wist men niet, dat, terwijl de massa's voor het regeringsgebouw schreeuwden "weg met de regering", de kopstukken van partij en regering binnen 't gebouw als verdwaasden rondliepen en niet wisten wat te doen? Dat sommigen aan huilen toe waren en velen dachten dat het met hen was gedaan? Slechts een drietal jaren later vond hetzelfde op nog veel groter schaal plaats in Hongarije. Ook daar moesten de Russische tanks uitkomst bieden. In een ander Oostblokland, namelijk Tsjechoslowakije, was het geen arbeidersverzet, dat door de legers van het Warschaupakt moest worden neergeslagen. Hier wilde men in 1968 slechts wat onafhankelijker van Rusland worden en een wat meer nationalistische koers varen. Maar ook dat werd niet gedoogd. En Polen..., wanneer dat land geen deel uitmaakte van de Oostblokstaten en het Warschaupakt, dan zou het bolsjewistisch regiem ook daar reeds lang tot het verleden behoren. Duidelijk is dus, dat de machthebbers in al die satellietlanden zich slechts kunnen handhaven dank zij de hulp van Rusland. En wanneer in Rusland zelf gebeurtenissen van een omvang als in 1953 in Oost-Duitsland, in 1956 in Hongarije en in 1970, '76 en '80 in Polen, nog niet hebben plaatsgevonden, dan komt dat volgens mij omdat de schrik van de Stalinterreur er nog te diep inzit. Dat is niet zo verwonderlijk. In Spanje waren de arbeiders ook als de dood voor een burgeroorlog na de ervaringen van 1936/'39. Boven genoemde feiten in aanmerking genomen, kan men dat "sterk in het zadel zitten" dus weinig geloofwaardig noemen.
6. Ik vind het één woordenspel om te zeggen, dat de heersende klassen van de staatskapitalistische landen zich er niet van bewust zijn een heersende klasse te zijn, doch wél zich er van bewust zijn een dominerende positie in te nemen. Waar ligt de grens tussen heersen en domineren? Is domineren ook niet overheersen? En natuurlijk is 't waar, dat een voorhoede de mening is toegedaan, dat zij de massa's *naar* en *in* het socialisme moet leiden. Men bedenke echter wel, dat een voorhoede die voor haar idealen strijdt iets heel anders is dan een voorhoede die de macht heeft veroverd. Zolang er nog sprake is van strijd, zolang heeft een

voorhoede inderdaad de bedoeling het socialisme te verwezenlijken. Dat was ook de bedoeling van de bolsjewistische partij in Rusland. Maar ook een idealistische voorhoede heeft te maken met de werkelijkheid en die is nu eenmaal vaak in strijd met de ideologie. De voorhoede komt, wanneer zij eenmaal de macht heeft veroverd, voor de noodzaak te staan om zich aan te passen bij de maatschappelijke werkelijkheid. Zij laat dan ook steeds weer een stukje van haar idealen vallen tot er op het laatst niets meer van over is. Het Russische voorbeeld is wat dat betreft duidelijk genoeg. Want men zal toch niet durven beweren, dat de Russische maatschappelijke werkelijkheid overeenstemt met de idealen en illusies die de bolsjewiki vóór de revolutie van 1917 in hun hoofd hadden. En naarmate men zich bij de maatschappelijke werkelijkheid moet aanpassen, naar die mate verdwijnt er ook steeds weer een stukje van de oude ideologie. O nee, dat wil helemaal niet zeggen, dat de machthebbers dan de ideologie gaan bijzetten in het museum van oudheid of die openlijk afzweren. Nee, de ideologie moet dan als mythe blijven voortbestaan. De grote massa moet blijven geloven, dat men nog steeds bezig is om de oude idealen te verwezenlijken. Ook de miljoenen moorden tijdens het Stalinbewind werden de massa voorgehouden als noodzakelijk om 't socialisme te verdedigen. Bij het hanteren van de mythe wordt dan vaak de werkelijkheid op z'n kop gezet. Zo kon het gebeuren dat de hele oude garde van de revolutie werd uitgemoord. Ze werden uitgemaakt voor verraders van het socialisme, uitgemaakt voor lieden, die het kapitalisme wilden herstellen. In werkelijkheid waren het juist de mensen, die vast wilden houden aan de oude idealen en die met lede ogen zagen, dat er van socialisme geen sprake was toen de partij eenmaal de macht had veroverd. Zo kon het ook gebeuren, dat enkele tientallen jaren terug, toen de nieuwe managersklasse haar macht steeds zag toenemen ten koste van die der oude partij, een man als Molotov een *anti-partijman* werd genoemd, terwijl juist hij zich verzette tegen het afknabbelen van de partijmacht ten gunste van de macht der managers. Geen mens kan mij doen geloven, dat dat met de beste bedoelingen gebeurde en dat men zich er niet van bewust was, dat de ideologie van Molotov c.s. zijn tijd had gehad en alleen nog maar dienstbaar kon zijn als mythe.

Stom verbaasd was ik toen ik las, dat de aan de macht zijnde voorhoede zich - hetzij als partij, hetzij als bureaucratie - identificeert met de massa's en dientengevolge de werkelijke tegenstelling tussen de massa en haar niet waarneemt en niet kán waarnemen. Mijn vraag luidt: waarin komt die identificatie dan wel tot uitdrukking? Soms in de speciale winkels, waar geen arbeider kan kopen, maar waar zij, die tot de heersende klasse behoren, zich alles kunnen aanschaffen wat hun hartje begeert? Of soms in de minachting, die de machthebbers op alle mogelijke manieren voor de arbeiders aan de dag leggen? Wie de literatuur leest - en er is waarachtig genoeg - over de maatschappelijke verhoudingen in bijvoorbeeld Rusland, die kan tot geen andere konklusie komen, dan dat de machthebbers aldaar de arbeiders altijd hebben behandeld als *slaven* waarmee men naar eigen goeddunken kon handelen, doden inbegrepen. De Stalin-terreur was honderd maal erger dan die van de tsaren. En als we die vreselijke terreur van de dertiger jaren nog even in herinnering roepen, dan wil het er bij mij niet in, dat die geweldige slachting ook maar iets te maken had met de ideologie, die de bolsjewistische voorhoede zich vóór 1917 had eigen gemaakt.

Er zou over dit onderwerp natuurlijk nog veel meer te zeggen zijn. Ik meen echter, dat er voldoende argumenten zijn aangedragen om aan te tonen, dat het standpunt, dat de machthebbers in de staatskapitalistische landen zelf niet weten een heersende klasse te zijn, onhoudbaar is. Eén voorbeeld echter wil ik nog aanhalen. Toen in de vorige eeuw de vakorganisaties werden opgericht was de bedoeling dat het strijdorganisaties zouden zijn. Ondanks de ideologie en de illusies over de vakbeweging werd ze geen strijd- maar een overlegorganisatie, een instituut voor de verkoop van de waar arbeidskracht. De heren bondsbestuurders van heden laten echter geen gelegenheid voorbijgaan om de indruk te wekken nog steeds een strijdorganisatie voor de arbeiders te zijn. En zij zijn gedwongen dat te doen, want de vakbeweging kan de functie die zij vervult slechts uitoefenen, wanneer de arbeiders in haar blijven geloven. En wanneer George Séguy in mei/juni '68 met de bolsjewistische vakbeweging CGT en in samenwerking met de CPF alles in het werk stelt om de val van De Gaulle te voorkomen, dan kan men toch niet in ernst beweren, dat Séguy en de anderen *niet wisten* dat zij de arbeiders belazerden terwille van de nationale belangen van Rusland. Inderdaad *belangen*, daar gaat het om en alle "socialistische" franje dient alleen maar om de staatskapitalistische lading te dekken.

Zouden de vrienden, die in Osnabrück bijeen waren soms ook willen beweren, dat de machthebbers in het Kremlin meenden "socialistische" politiek te voeren, toen ze tijdens de burgeroorlog in 1936/'39 de Spaanse CP de opdracht gaven te strijden, nee niet voor een "socialistische" of bolsjewistische samenleving, maar voor een burgerlijke maatschappij? Dat ze zich bij die politiek lieten leiden door een ideologie inplaats van door belangen? Ik kan niet geloven, dat dat het standpunt is van de vrienden+++ die in Osnabrück bijeen waren.

J.M.

=====

E E N O N D E R N E M E R O V E R D E V A K B E W E G I N G

Het "Financieel-Economisch Magazine" ("FEM") is een om de twee weken verschijnend tijdschrift, dat onder ondernemers en managers zijn lezers vindt. Onlangs publiceerde het een interview van een van zijn medewerkers met een vooraanstaand ondernemer. Tijdens 't gesprek verklaarde deze laatste het volgende naar aanleiding van recente ontwikkelingen in de Rotterdamse haven:

"De vakbeweging heeft blijk gegeven van een zeer groot verantwoordelijkheidsgevoel. Zij wil geen politieke actie, maar probeert de economische belangen van de leden te behartigen, die er op langere termijn niet mee zijn gediend, dat in een aangeslagen economie de schepen inplaats van naar Rotterdam naar Antwerpen of Bremen gaan. Dat is naar mijn idee de richting, waarin moderne ondernemers en verantwoordelijke vakbondsmensen buitengewoon nuttig kunnen samenwerken."

Op een vraag van de FEM-verslaggever of hij ook voorstander was van een deelneming van de PvdA aan de regering "vanwege haar grote aanhang onder de werknemers en haar goede relaties met de vakbeweging" verklaarde de bewuste ondernemer, dat hij "de breedst denkbare samenwerking in de politiek" voor wenselijk hield. Dat laat aan duidelijkheid niets te wensen!

R e c e n s i e :

O V E R H E T A N A R C H I S M E T I J D E N S D E
B U R G E R O O R L O G I N S P A N J E (1 9 3 6 - ' 3 9)

In vroeger eeuwen zochten de mensen in tijden van maatschappelijke be-roering en omwenteling veelal het verleden na te bootsen. De boerenopstan-den en vroeg+ burgerlijke revoluties uit de 16e eeuw vonden hun inspiraties in voorstellingen omtrent de christelijke oergemeente; de Engelse omwente-lingen van de 17e eeuw begonnen met een beroep op het Oude Testament; de grote Franse revolutie van de 18e eeuw vond haar voorbeeld in de Romeinse republiek. In de 20ste eeuw en vooral in de eerste helft daarvan is het daarentegen anders. Zodra de mensen doende zijn een achterstand in te ha-len oftewel een type revolutie door te voeren dat zich elders al lang vol-trokken heeft, worden niet de geesten van het verleden, maar die van de toekomst opgeroepen. Terwijl zij de werkelijkheid van gisteren aanpassen bij de moderne, dat wil zeggen kapitalistische verhoudingen van het heden, beelden zij zich in dat zij de wegbereiders zijn van een omwenteling die niet bij de grenzen van de burgerlijke orde halt houdt en wel doordat zij de problemen die de tijd hun stelt alleen maar op uiterst radikale wijze kunnen oplossen.

De voorbeelden liggen voor het grijpen. De Russische revolutie van 1917 is er één van; een ander: de kollektivisaties die direkt in het begin van de Spaanse burgeroorlog werden doorgevoerd. Weliswaar werden daarbij de bezitters onteigend en beleefde men de opheffing van de private eigen-dom, maar noch de loonarbeid, noch de kapitalistische verhoudingen verdween. Daarmee wil niet gezegd zijn, dat zich in bepaalde delen van de toen-malige Spaanse republiek geen revolutie zou hebben voltrokken. Er was onge-twijfeld sprake van een omwenteling, die een sociaal karakter droeg voor zover zij de bestaande maatschappij omverwierp. Maar wat daarbij verdween waren de resten van de traditionele, min of meer feodale en in elk geval vóór-kapitalistische verhoudingen waarvan de opheffing sinds het uitbreken van de revolutie van 1931 een gebiedende eis was geweest.

Na die revolutie van 1931 hadden de Spaanse bourgeoisie en haar poli-tici zich tevreden gesteld met de val van de monarchie en verder alles bij het oude gelaten. Het gevolg was dat wat zij achterwege lieten tenslotte ter hand werd genomen door de proletarische massa's. Welke illusies daar-door ook mogen zijn ontstaan, in feite voltooiden de arbeiders slechts het werk dat de bourgeoisie halverwege had laten liggen. Zij voltooiden het echter op h u n wijze.

Van '36 af was er in Spanje sprake van een burgerlijke revolutie zon-der de bourgeoisie, een burgerlijke revolutie van onder op. Dat feit was niet alleen voldoende om bijna alle partijen waarop de republikeinse volks-frontregering steunde een dodelijke schrik aan te jagen, het verklaart te-vens allerhande dwalingen omtrent haar historische betekenis, zowel bij de direkte deelnemers aan de gebeurtenissen als bij latere geschiedschrijvers.

De Spaanse anarchisten bijvoorbeeld gedroegen zich min of meer als de edele heer Don Quijote de la Mancha uit het beroemde boek van de 17e-eeuw-se schrijver Miguel de Cervantes. Met dien verstande echter dat hun idea-lisme duidelijk verschilde van dat van diens ridderlijke held. Deze immers voelde zich voortdurend als de hoofdpersoon in een stuk waarvan het doek

reeds was gevallen. De Spaanse anarcho-syndikalisten daarentegen beschouwden zich tijdens de gebeurtenissen die in de jaren '30 ten zuiden van de Pyreneeën plaatsgrepen als de acteurs in een stuk waarvoor het doek in werkelijkheid *nog moest opgaan.* Don Quijote trok erop uit om *tegen* zijn eigen waanvoorstellingen te strijden; de anarcho-syndikalist streden *vóór* hun voorstellingen omtrent een klassenloze maatschappij. Maar precies als Don Quijote werden ook de anarcho-syndikalist, toen de gegeven mogelijkheden hun optreden beperkten, ontuchtend door de werkelijkheid. En net als Don Quijote lieten ook zij stuk voor stuk hun idealen vallen; net als hij ondergingen zij een verandering, die hen in hun geval langzaam maar zeker vervreemde van de voor eigen belangen strijdende arbeiders en die hen tenslotte deed belanden in de gelederen van diegenen die ze altijd hadden bestreden: de bedrivers van politiek en de verdedigers van de staat.

Het optreden van de ridderlijke idealist Don Quijote op het literaire toneel was een klucht; het optreden van de anarcho-syndikalistische idealisten op het historische toneel was onderdeel van een tragedie. In elk bedrijf daarvan was sprake van een nieuwe nederlaag der revolutie. Geen enkele daarvan was het gevolg van militaire suksessen van Franco. Omgekeerd: Franco's militaire suksessen werden door de nederlagen der revolutie mogelijk gemaakt. Franco kon een einde maken aan de Spaanse republiek nadat de Spaanse republiek een einde had gemaakt aan de revolutie, die weliswaar radikaal was en door de proletarische massa's werd doorgevoerd, maar die desondanks nog volstrekt geen proletarisch of socialistische karakter had. Hij kon dat doordat de voltooiing van die revolutie de enige werkelijke garantie vormde voor het voortbestaan van de republiek.

Het is deze tragedie die het onderwerp vormt van een studie van de Duitse schrijver Walther L. Bernecker 1) die wij nog niet zo heel lang geleden onder ogen kregen. Dezelfde auteur heeft ook een verzameling documenten het licht doen zien, die als het ware een aanvulling vormen op zijn historische onderzoekingen 2). In beide geschriften kan men het verloop van het historische drama aan de hand van een overweldigende hoeveelheid van vaak minder bekende feiten tot in details volgen.

De zojuist door ons gegeven karakteristiek van de driejarige periode 1936-1939 vindt men evenwel bij Bernecker niet in deze en al evenmin in een andere vorm. Voor Walther Bernecker is de sociale omwenteling in Spanje "de poging om.. tijdens de burgeroorlog een kollektivistische en radendemokratische maatschappij te verwezenlijken". Een dergelijk oordeel omtrent de betekenis van wat er in Spanje geschiedde staat in lijnrechte tegenstelling tot zijn uitvoerige en boeiende schildering van de kollektiviseringsmaatregelen, aangezien daaruit duidelijk blijkt, dat het geld, de handel, het marktmechanisme, het bank- en kredietwezen, de verkoop van de waar arbeidskracht en de warenproduktie onveranderd bleven voortbestaan. Maar Bernecker houdt zich niet bezig met de vraag of dat wat er in de landbouw, de industrie en de dienstensektor in Spanje hetzij spontaan door de

-
- 1) Walther L. Bernecker, "Anarchismus und Bürgerkrieg, Zur Geschichte der Sozialen Revolution in Spanien 1936-1939", Hamburg 1978, 372 blz.
 - 2) "Kollektivismus und Freiheit", Quellen zur Geschichte der Sozialen Revolution in Spanien 1939-1939, herausgegeben von Walther L. Bernecker".

arbeiders, hetzij achteraf door 't anarcho-syndikalistisch vakverbond *werkelijk* tot stand werd gebracht, terecht een poging tot vestiging van een niet-kapitalistische orde kan worden genoemd. Of dat wat *gedaan* werd overeenstemt met de gebruikelijke *voorstellingen* daaromtrent, daarover breekt hij zich het hoofd niet.

Hierin bestaat wat naar onze mening de zwakte van Berneckers uiteenzettingen vormt. Daar komt dan bovendien nog als zwakheid bij, dat hij de lotgevallen der Spaanse anarcho-syndikalistten nu eens aan hun "fouten" wijt, dan weer aan hun politieke "naiviteit" of aan hun te "simpele" kijk op economische problemen, dat wil zeggen: hun lotgevallen tracht te verklaren met dingen die geen verklaring zijn omdat zij zelf juist verklaard moeten worden.

Maar desondanks. We zijn geneigd om Bernecker deze zwakheden te vergeven omdat hij, daarvan afgezien, een voortreffelijk werk heeft verricht. Zijn bijdrage tot de geschiedenis van het Spaanse revolutiedrama behoort tot de beste en informatiefste die in één der Westeuropese talen zijn gepubliceerd.

De auteur was in velerlei opzicht voor zijn taak berekend. Hij bracht zijn jeugd in Spanje door en ging er op school. Later studeerde hij in Erlangen (Dld.) behalve geschiedenis ook nog Duits en Spaans. Door zijn kennis van zowel het Katelaans als het Spaans stonden hem rijkelijk originele bronnen ter beschikking. Van het gebruik ervan getuigt zijn boek op zowat elke bladzijde. Hoewel hij voor wat betreft de maatschappelijke inhoud en de betekenis van de door hem behandelde periode der revolutie een breed en zijd verbrede legende instandhoudt, worden zo'n half dozijn andere legenden meedogenloos door hem ontmaskerd.

Bernecker laat er geen twijfel over bestaan, dát en waarom hij niet alleen burgerlijke republikeinen zoals Companys en Azana, of sociaaldemokraten zoals Caballero en Negrin, maar óók - *en wel in de eerste plaats* - de stalinisten als tegenstanders van de revolutie beschouwt. Was Franco de buitenlandse vijand, de Spaanse C.P., die niet de werkende klasse maar de kleinburgerlijke middengroepen vertegenwoordigde, belichaamde de kontra-revolutie van binnenuit. Aan de hand van zijn feitenmateriaal stelt Bernecker haar verantwoordelijk voor de sabotage van iedere soort van revolutionaire arbeid, voor het (veelal gewelddadig) terugdraaien van de kollektivisaties, voor het omzichtig ondergraven van de door de arbeidersklasse veroverde machtsposities. De wijze waarop zich dit alles heeft voltrokken wordt door de schrijver nauwkeurig blootgelegd. De vervolging van de POUM en haar leden 3), waarmee het gepaard ging, noemt hij een openlijke aanval op de revolutie. Bovendien toont hij aan, dat alle groepen der toenmalige republikeinse samenleving, met inbegrip van de anarcho-syndikalistten, door het optreden van de arbeiders volkomen werden verrast. De kollektivisaties beschrijft Bernecker als een spontaan gebeuren, waarvoor geen enkel parool werd uitgegeven, waartoe van geen enkele kant de stoot werd gegeven.

Het werk van Bernecker onderscheidt zich van andere werken over de Spaanse revolutie hierdoor, dat dezelfde dingen op z'n minst tweemaal, nu en dan ook drie- of viermaal worden behandeld, telkens onder een andere gezichtshoek. Dat komt doordat de schrijver zijn stof zo heeft ingedeeld dat na elkaar verschillende sectoren van de economie en vervolgens nog eens de

3) POUM: Partido Obrero de Unificación Marxista.

politieke situatie worden geanalyseerd. Iedere keer opnieuw wordt de feitelijke ontwikkeling op sociaal-ekonomisch of politiek gebied vergeleken met het optreden van partijen, politici, vakbonden, enzovoorts. Op dezelfde manier gaat hij tewerk in een algemene slotbeschouwing, waarin hij de "mogelijkheden en tekortkomingen" van de revolutie de revue laat passeren en waarin hij nogmaals de volksfrontpartijen als haar doodgravers schildert.

Zijn apart uitgegeven verzameling teksten en dokumenten, voorzien van uitvoerige toelichtingen, vormt een uitstekende aanvulling op zijn historisch onderzoek. De hierboven beknopt weergegeven konklusies van de auteur worden er door onderstreept. Maar mede dank zij de verklarende toelichtingen kan men de dokumentenbundel ook geheel zelfstandig, d.w.z. los van de historische analyse lezen.

Een verklaring van de gebruikte afkortingen, biografische notities, overzichten van de geraadpleegde literatuur, lijstjes met jaartallen, overzichten van de gebeurtenissen, een opsomming der opeenvolgende Spaanse kabinetten alsmede - in de historische analyse - 826 voetnoten, maken de beide boeken tesamen tot een rijke bron van gegevens voor iedereen die in het lot van de Spaanse revolutie belang stelt.

=====

VERANTWOORDING VAN DE VOOR "DAAD EN GEDACHTE"

BINNENGEKOMEN GELDELIJKE BIJDRAGEN

(2e kwartaal 1981)

B.v.B. te M. f 10,--; W.v.D. te L. f 10,12; A.v.d.H. te M. f 50,--; J.K. te Z. f 25,--; L.H.G.M.M. te N. f 30,--. Totaal f 125,12.

Het is maar weinig wat we deze keer hebben te verantwoorden. Dat is nog nooit voorgekomen, dat we in een kwartaal zo weinig geld binnen kregen. Natuurlijk, we weten wel dat het vorige kwartaal wel een heel groot bedrag liet zien, maar toch willen we iedereen nog eens opwekken ons zoveel mogelijk te steunen. Tenslotte gaat er in het uitgeven van een maandblad heel wat geld zitten. Een behoorlijke financiële steun van onze lezers is daarbij onontbeerlijk.

=====